

STEREOTIPI O SLEPIH IN SLABOVIDNIH NAJ POSTANEJO PRETEKLOST INKLUZIVNA VZGOJA V VRTCU JELKA, LJUBLJANA

Šolstvo sodobnega časa se je znašlo pred novo preizkušnjo. Srečujemo se z mnogimi težavami, npr. zavedanje in izkoriščanje pravic ter odsotnost odgovornosti. Na splošno naša družba težko sprejema drugačnost in različnost. Bolj kot kadarkoli prej prihaja na površje pomen vzgoje za zdrave etične odnose: nesebični odnosi, odgovornost. Vzgojitelji se moramo zavedati svojega etičnega, moralnega in vrednotnega poslanstva. Naše vzgojno poslanstvo bi moralo biti v vzgled celotni družbi.

Etika je vhod v pozitiven razvoj kolektiva. Tu pa je na preizkušnji kolektiv in sleherni posameznik v njem, saj etična vzgoja temelji na celostni komunikaciji. Človek se šele v komunikaciji z drugim zave samega sebe in prepozna lastno podobo. Za etično ravnanje in doživljanje potrebujemo energijo in motivacijsko moč. Črpamo jo lahko iz kolektiva, ki je temu naklonjeno. Za našim kolektivom najprej stoji naša priljubljena in inovativna ravnateljica Nada Verbič, ki svoj poklic opravlja z veliko ljubeznijo in predanostjo do predšolskih otrok. Ko me je pred dvema letoma in pol vprašala, če bi s sodelavcem Danilom Varga sprejela v skupino slepo deklico, sva prav zaradi zaupanja v njeno vizijo dela, po krajšem premisleku še isti dan odgovorila pritrdilno.

Deklica ima karakteristike popolne slepote in dojemanja svetlobe. Informacije iz okolja sprejema po vseh preostalih perceptivnih poteh, predvsem preko tipa in sluha. Do vključitve v redni vrtec je bila vključena v vrtec na Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. S šolskim letom 2015/16 pa se je zaključilo drugo šolsko leto vključenosti deklice v skupino štiri do šest letnih otrok v vrtcu Jelka. Uvajanje v vrtec je potekalo eno šolsko leto prej, pred redno vključitvijo deklice v vrtec, torej v šolskem letu 2013/14. Približno pol leta je s starši prihajala enkrat tedensko v skupino in se vključevala v dejavnosti z otroki.

Prilagajanje ni bilo težje, kot pri ostalih otrocih. Bilo pa je specifično, malce drugačno od utečene rutine, sploh ker je bil to zame nov strokoven izziv.

Osnova za delo s predšolskimi otroki je ljubezen do poklica. Zelo pomembna pa je tudi strokovna avtonomija vzgojitelja, zaupanje vodstva v naše delo. Uspeh vzgojitelja ne pogojuje samo izobrazba, ampak tudi druge vrline, npr. čustvena in družbeno-socialna inteligenca. To je vseživljenjsko učenje vsakega izmed nas. S sodelavcem Danilom Varga sva vesela, da sva se podala na to pot z deklico, kateri se je pridružila tudi njena spremljevalka, sodelavka Mateja Mlinar. Za nas odrasle je bila to velika strokovna in življenjska preizkušnja, pridobili smo vsi, tako otroci, kot tudi celotni kolektiv.

Menim, da zgolj formalno znanje ne zadostuje za kvalitetno delo z otroki s posebnimi potrebami. Pomembna je pozitivna naravnost za inkluzivno vzgojo, inkluzivna kultura in izkušnje timskega dela. Razni tečajji, seminarji so pomembni za širši vpogled na delo ter strokovno izobraževanje in izpopolnjevanje, za oblikovanje smernic za delo, brez lastne angažiranosti pa ne gre.

V Splošni deklaraciji o človekovih pravicah, ki jo je sprejela in razglasila Generalna skupščina Organizacije združenih narodov iz leta 1948, je zapisano, da se vsi ljudje rodijo svobodni in

imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Pravica do inkluzije je temeljna človekova pravica. Osnova inkluzije je »učiti se dajati in sprejemati«. Inkluzivna vzgoja je namenjena vsem otrokom v skupinah predšolskih otrok. Pri tem lahko veliko pridobijo in vidim samo prednosti. Iskati moramo načine sobivanja v skupnosti, skupno rast, pripadnost, širjenje obzorij, nekaj novega. Pomemben je vsak posameznik v skupini.

Vsak otrok je na nek način drugačen in različen, torej otrok z drugačnimi in obenem posebnimi potrebami; enkratna, neponovljiva osebnost, vredna spoštovanja. Najprej potrebuje varno, sprejemajoče okolje. Za tem stališčem stojim, zato staršev nisem nikoli posebej seznanjala, da je med nami deklica, ki ne vidi in to opisovala kot neko posebno situacijo. Vključitev v redni program vrtca je bila dekličina osnovna pravica in v to se ni imel pravice vmešavati nihče. Vključitev je sodila samo v strokovno avtonomijo vrtca, torej odločenosti, da sledi sodobnim trendom družbe.

Moram poudariti, da so vključenost deklice v skupino ostali starši sprejeli z veliko naklonjenostjo, z navdušenjem. Največjo vlogo pri tem ima vzgojitelj, kako staršem predstavi vključitev otroka s posebnimi potrebami. Ves čas vključenosti deklice v skupino me je motil uradni stigmatizirajoč termin »otrok s posebnimi potrebami«. S tem teoretično nekako kršimo enake pravice do otrokove polne participacije v družbi.

Vzgojiteljica, pomočnik vzgojiteljice in spremljevalka deklice smo po principu timskega dela sodelovali pri večini nalog za otroka. V proces pomoči otroku smo se vključili pri neposrednem vsakodnevnem delu z deklico, pri sodelovanju s starši in različnimi strokovnjaki. Program smo prilagajali specifičnim potrebam deklice, ga dnevno individualizirali, kontinuirano spremljali dekličin napredek glede na raven dosežkov in stopnjo socializacije v oddelku. Velik pomen smo namenjali emocionalnemu in socialnemu varnemu ozračju v oddelku, v katerem so vsi otroci na svoj način izrazili sebe, svoje sposobnosti, zmožnosti in posebnosti.

Lansko šolsko leto, ko je bila deklica prvič redno vključena v skupino, sem zaradi lastnega interesa po čim bolj kvalitetnem začetnem delu z deklico, samoiniciativno oblikovala poglobljen individualiziran program z vsemi prilagoditvami. Poglobila sem se v literaturo, saj takoj ob vpisu deklice v skupino še nismo imeli izobraževanj na to temo. Izobraževanja so sledila kasneje. Na samem začetku smo imeli vzgojitelji sicer na voljo dokument pomoči h Kurikulumu za vrtce s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo. Ta dokument je osnova za delo z otroki s posebnimi potrebami, vendar nam ne nudi konkretnih smernic za delo.

Skupaj s pomočnikom in spremljevalko deklice smo program ovrednotili ter oblikovali strategije timskega dela. Pri tem je sodelovalo tudi vodstvo našega vrtca, svetovalna delavka in starši deklice.

Deklici je bila v skupini zagotovljena stalna spremljevalka. V tem vidim samo prednosti in si ne predstavljam dela v oddelku brez kvalitetnega timskega dela, tako s spremljevalko, kot tudi s pomočnikom vzgojiteljice. Zavzemam se za to, da bi bila njena formalna vloga večja, kot je v teoriji. Ne samo kot spremljevalka za fizično pomoč, temveč kot enakovreden strokoven partner. Ta vloga ji je bila v našem strokovnem timu tudi priznana. Naloge spremljevalca se sicer nanašajo na fizično pomoč slepemu otroku (spremstvo do stranišča, drugih prostorov v vrtcu, na sprehodu, pri dejavnostih ...), namestitvev in prilagoditev delovnega okolja (ureditev mize,

prostora za delo, delovnih pripomočkov ...), pomoč pri osebni higieni, slačenju/oblačenju/obuvanju, prehranjevanju, priprava pripomočkov za delo. Pri vsem tem pa smo se vedno zavedali, da je deklico potrebno usmerjati k samostojnosti in ji omogočati, da čim več stvari opravi sama. Spremljevalka Mateja Mlinar se je pri delu samoiniciativno zavzela za deklico, bolj kot je bila njena formalna vloga. Naučila se je Braillovega sistema branja in pisanja, kar je bilo zelo pomembno pri opismenjevanju deklice. Glede na odločbo se je sicer dodatna strokovna pomoč izvajala v okviru treh ur na teden. Enkrat na teden je prihajala k njej v vrtec tiflopedagoginja in sicer za eno uro in pol, ostale pol ure pa se je izvajala pomoč v obliki orientacije na Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Bilo pa bi seveda idealno, če bi bilo teh ur še več, saj so pred otroki, ki ne vidijo, postavljene res velike zahteve, naučiti se Braillovo pisavo še pred vstopom v šolo. Poleg tega je bila enkrat na štirinajst dni spremljevalka Mateja Mlinar ob deklici in otroki, ki so vključeni v vrtec v Zavodu za slepo in slabovidno mladino. To ni nekaj samoumevnega, ampak je bila odločitev na strani vrtca Jelka in dekličinih staršev, saj smo ji želeli nuditi optimalne pogoje za razvoj.

Ob tem se zavzemam za večjo odprtost posameznih podpornih služb, deinstitucionalizacijo na področju skrbi za ovirane osebe. Torej, več strokovnjakov različnih področij na enem mestu in s tem bolj kvalitetno timsko delo. Na institucionalno ločevanje žal nimamo vpliva. Prakso pa lahko spreminjamo, tako da iščemo različne načine sobivanja.

Zelo pomemben je psihološki in sociološki pristop k obravnavi otrok s posebnimi potrebami. Osnova je socialna skupina, v kateri si vsi otroci delijo občutek pripadnosti. Posebna pozornost je namenjena medsebojnim odnosom. Deklica je imela pravico do inkluzije na kognitivnem (storilnost, učna uspešnost) in konativnem vidiku (samodejavnost, vpetost v socialne odnose). Odrasli pa smo bili pozorni na njeno fizično, psihološko in socialno mejo.

Deklica se je v skupini počutila varno. V vrtec je prihajala z veseljem in se z velikim navdušenjem lotevala dejavnosti. Z otroki je vzpostavljala prijateljske odnose. Velik poudarek smo namenjali dekličinemu razvoju socialnih spretnosti, to pa je vplivalo pozitivno tudi na njeno samovrednotenje. Tudi sicer ima deklica posebno karizmo, ki je navduševala vse, ki so bili v stiku z njo. Zelo je bila priljubljena med sovrstniki. Na tem področju je imela dober status.

Socialna integracija predstavlja predstopnjo inkluzije oz. pogoj za inkluzijo.

Ker smo v programu dela z otroki sprejemali in razumevali različnosti, do socialne izključenosti deklice ni prihajalo. Ustrezne socialne spretnosti in z njimi povezane emocionalne inteligentnosti ob tem ni razvijala samo deklica, ampak tudi ostali otroci v skupini. V skupini je deklica delovala kot del celote, kar je bilo zelo pomembno za funkcioniranje celotne skupine. Zato ni bilo opaziti, da ne vidi. Vključena je bila v vse dejavnosti skupine otrok v vrtcu, kot tudi ob vključevanju otrok v širše okolje. Pri igri je občutila sovrstnike in oni njo. Zadnje šolsko leto smo odrasli namenjali največjo pozornost socialnemu vključevanju deklice v skupino. Ob skupinskih igrah z vrstniki smo jo usmerjali, da sama poišče družbo in povpraša za pomoč pri razumevanju poteka igre in daje tudi pobude za igro. Vsi otroci so imeli empatičen odnos eden do drugega. V tem vidim resnično inkluzijo deklice v skupino sovrstnikov.

Vzporedno s socialnimi igrami smo bili odrasli pozorni na kakovost medvrstniških odnosov; dinamiko komunikacije in status otroka med vrstniki. Zelo pomembna je bila tudi vzgoja za strpnost.

Velik poudarek smo namenili obdobju razvoja nesocialne v socialno igro, pospešenemu vzpostavljanju in ohranjanju interakcij s sovrstniki, sprva interakciji vsaj z enim otrokom. Ob vstopanju v vrstniške skupine, reševanju konfliktov v skupini in ohranjanju pozitivnih interakcij z drugimi otroki, smo deklico učili, da tudi sama najde stik z otroki, brez pomoči odraslega. Bila je socialno vključena preko igre in imela obenem možnost odločati tudi sama; ne samo sprejemati, ampak tudi zavračati. Ob tem je razvijala socialno kompetentnost v odnosu do sovrstnikov. Odrasli smo spodbujali in krepili prijateljstva otrok preko vsebin in z enim koticom očesa vedno nudili podporo deklici in njenim sovrstnikom.

Naj omenim tudi možnost, da se otrok izraža na svojih močnih področjih. Odrasli med drugim velik pomen namenjamo problemsko naravnemu učenju, aktivni participaciji slehernega otroka v skupini. Dekličina močna področja so bila: pripovedovanje - jezikovna komunikacija, ples, glasba, petje, ritem, ustvarjanje s prstno barvo. Ob »filozofiji za najmlajše« je v razmišljanju pogosto navduševala nas – odrasle – in preseгла marsikaterega sovrstnika.

Socializacijski vidik, vključitev slepega ali slabovidnega otroka v skupinsko dinamiko otrok, je sicer izredno pomemben, smiselno pa je tudi individualno, prilagojeno delo, da otroku skozi verbalno oporo in razlago lažje omogočamo čim več multi-senzornih izkušenj.

Čeprav je deklica dobro sprejemala in razumela dogovore in pravila, smo odrasli znotraj teh okvirov upoštevali njeno individualnost. Poskušali smo pristopiti subtilno. K deklici so na tak način poskušali pristopiti tudi sovrstniki.

Naj omenim še vlogo njenih staršev, ki je zelo pomembna. V tem primeru so starši res vzorno sodelovali z vrtcem in se vzorno angažirali tudi pri delu z deklico v domačem okolju.

Uspešnost vključevanja v redne oblike vzgoje in izobraževanja je odvisen od mnogih dejavnikov. Moje mnenje je, da vključevanje otroka s posebnimi potrebami v redni program vrtca za vsako ceno ni dobro. Uspeh je odvisen od celostnega funkcioniranja otroka, okolja, nudenja ustrezne pomoči, angažiranosti staršev in pedagoškega osebja vrtca. Za slepe in slabovidne otroke, ki nimajo večjih primanjkljajev na drugih področjih učenja, motenj v duševnem razvoju, čustvenih in vedenjskih motenj, aktivna vključenost v redne programe vrtcev ne bi smela predstavljati posebnih ovir. Njihova osnovna pravica je enak dostop do izobraževanja in vseživljenjskega učenja. Otroci, ki imajo možnost vključitve v redni program, lahko dosežejo svoj najboljši potencial v največji možni meri. Znotraj socialne, vrtčevske skupine, pa seveda potrebujejo prilagoditve glede na individualne potrebe.

Za boljši vpogled v dekličine dejavnosti v skupini predšolskih otrok velja omeniti nekaj dejavnosti:

Raziskovanje je bil najpomembnejši del dekličine igre, npr. skozi didaktično igro je imela neomejene možnosti po raziskovanju, manipulaciji s predmeti. Pri tem pa se je urila tudi v taktilnem zaznavanju. Odrasli smo ji omogočili več časa tipati posamezen didaktični material, nikoli ni bila omejena s časom.

Še posebej smo bili ponosni na našo »zeliščno čutno pot«, ki je vodila od izhoda iz vrtca, pa vse do igrišča. Vzgojitelji smo to pot oblikovali skupaj z otroki in našo deklico, da bi ji olajšali orientacijo v prostoru na poti do igrišča.

Igrača je za vsakega otroka, še posebno pa za slepega otroka odlični didaktični pripomoček za razvijanje taktilno-kinestetičnega zaznavanja: spoznavanje različnih tipnih struktur, vzpostavljanje razmerja med strukturami in oblikami znanih predmetov ter razvoj tipno-kinestetičnega spomina, razumevanje odnosa med deli in celoto, interpretacijo dvodimenzionalnih grafičnih ponazoril.

Deklica je imela dodatni čas za opisovanje, ponazoritve in seznanjanje z novimi vsebinami – pri obrokih, gibanju ter povezovanju verbalnih opisovanj z lastnimi senzo-motoričnimi izkušnjami, vendar tudi omejitve časa in spodbujanje, da nalogo dokonča.

Sprehode, izlete in obiske različnih ustanov smo prilagodili njenim zmožnostim. Nikoli ni bila prikrajšana niti za eno dejavnost. Ob tem pa sem tudi kot vzgojiteljica pridobila pomembno veščino: upočasniti korak, narediti dva koraka nazaj, namesto naprej, ko se ti najbolj mudi. To pa je ob hitrem tempu življenja včasih velika umetnost. Hvaležna sem deklici za to izkušnjo. Po drugi strani pa sem občudovala njeno neverjetno veselje in srečo ob vseh vzgojno izobraževalnih dejavnostih, ki so se odvijale. Včasih je v navdušenju hitela na dejavnosti, npr. na Srednjo vzgojiteljsko šolo in Gimnazijo Ljubljana, da smo komaj sledili njenemu koraku. S spremljevalko Matejo je bila vedno prva v vrsti, s svojo »belo palico«, ki jo je poimenovala pujsa Pepa. Veseliti se majhnih radosti življenja, tudi to je umetnost, ki smo se jo učili od naše male deklice. Takšne izkušnje ne gredo nikoli v pozabo.

Ob vključitvi slepe deklice v skupino je bil realiziran pomemben cilj aktivne participacije otrok in prenašanje vrednot na otroke. Otroci so se nezavedno učili različnih socialnih veščin, raziskovanja, strpnosti, komunikacijskih in sodelovalnih veščin ter le-te ponotranjili. Predšolsko obdobje je za otroka kritični čas za razvoj inteligentnosti, sposobnosti empatije in dojemljivosti za vrednote. Vzgojno osebje otrokom privzgaja spoštovanje življenja. Najpomembnejše pa je varovanje človeškega življenja in dostojanstvo človeškega bitja, kar predstavlja podlago za človekove pravice. Prepričana sem, da se bo dekličina zgodba v vrtcu vsem, ki smo jo spremljali pri njenem razvoju, vtisnila globoko v srce. Otroci iz moje skupine Škratki prav gotovo na ulici ne bodo kazali s prstom, če bodo videli osebo z belo palico. Ob tem naj omenim samo razmišljanje staršev slepega otroka, ki niso želeli, da bi uporabljal belo palico, pa tako zelo bi jo potreboval: »Ne prenesemo pogledov, bolijo nas.« Ja, pogledi mimoidočih lahko tudi zelo bolijo ... Za slepe ljudi je značilno tudi stereotipno gibanje, blindizmi (mencanje z očmi, tresenje z rokami, gibanje zgornjega dela telesa). Prav prisrčno je bilo to občasno dekličino gibanje, bilo je del nje. Če me je kdo povprašal glede tega, sem mu nestrokovno odgovorila, da je to njena »sinhronizacija z okoljem«. In ob tem me ponovno zabolijo besede staršev odraščajočega slepega otroka, ki so mi zaupali svojo skrivnost: »To počne samo, ko je sam, ko ga nihče ne vidi, saj je družbeno nesprejemljivo.« S kakšno pravico, se vprašam...

Članek zaključujem z mislijo o stereotipih. Pedagogi imamo v rokah veliko moč rahljanja stereotipov v družbi. Ob izzivih v praksi se ne smemo prehitro vdati, ampak moramo zaupati v svojo strokovno avtonomijo. Naj nam ne bo žal časa za izkustvo, potrpežljivost in vztrajanje na področjih, ki zahtevajo proces. V veliko veselje bi mi bilo, če bi primer dobre prakse postal nekaj samoumevnega pri vključevanju slepih in slabovidnih otrok v družbo in ne le enkratni primer, ki za trenutek pritegne pozornost strokovne javnosti.

Zapisa: diplomirana vzgojiteljica Martina Hočvar Trontelj, šolsko leto 2015/16

Vrtec Jelka, Ljubljana